

Սիպիլ

Տիկին Տյուսաբ իր սրահին մեջ

Մատաղ հասակիս ոսկեծաղիկ երագը եղած է տիկին Տյուսաբ: Իր համբավը, դելագի, ուսյալ, գրագետ գրագետ կնոջ ճշմարիտ համբավը եռանդոտ պատկերներով կը լցներ երևակայությունս, և սակայն արդար երկշտոտության մը չէին համարձակեր իրեն մոտենալ, սպասելով միշտ քիչ մը արժանի ըլլալու իրեն, և այդ բաղձանքիս չհասած մեկնեցա Պոլսեն:

Պիլեճիք էի, երբ իր առաջին երկը, Մայտան հրապարակվեցավ, և՛ անոր ընթերցումն հմայված՝ հողված մը նվիրեցի իրեն Ճերիտեի Շարգիեի մեջ:

Ես սիրած եմ միշտ ռոմանտիքեգրականություն, և, ինչ որ կ'ուզեն ըսեն, կը մտածեն թե կանանց մեծ մասին համար, գոնե իմ ճանչցածներու, ռոմանտիքության մեջ է իրականությունը: Իրականության նորույթին սիրուն, մարդ չի կրնար իր նկարագին ու գրիչը խաթարել, և տիկին Տյուսաբ, որ մոր իգական սեռի մեջ բացառիկ դեմք մըն է, որքան իր տաղանդով, նունքան իր կյանքով, զոր իր կենսագրությունը գրելու առթիվ ուսումնասիրած եմ, իր ոչ նոր գրականությամբ շատ ավելի իրական եղած է, քան անոնք որ բնապաշտ երեվալու ճիգերով ճշմարտությունը կը խեղաթյուրեն:

Տիկին Տյուսաբ, իդեալ կին մը, իդեալին հետապնդած է միշտ, ինք իր պատկերը որոշելով ամեն կողմ . պարտաճանաչ, ճշմարտապես ընկերասեր կինը, անձնվեր, գորովալից մայրը, արժանապատվության ախտյան ամուսինը և իր համայնքին մտավորական օգտին համար տքնող դրագիտոհին հանցանքը ի՞րն է, եթե այդ դեմքերը չեն վխտար մեր մեջ: Իր գրականությունը իմ սրտիս ու

մտքիս խոսող գրականությունը եղած է, և տարորինակ չէ որ, կարգ մը խնդիրներու մեջ, իրեն տարակարծիք ըլլալով հանդերձ, միշտ հիացում մը ունենայի իր արժանիքին համար, երկար տարիներ սնուցանելով սրտիս մեջ գինքը ճանաչելու բաղձանք մը, և միշտ հեռու նկատելով գայն իրականացնելու հույսը:

1899-ին վերջերն էր, իր սուգի և տրտմության տրտմության տարիներու մեջ էր, երբ կաշխատակիցեի արևելֆին, իր կիսադենքը գծեցի քողին ետևեն, առանց մտքես ամբողջելու որ կրնար իր ձեռքը հասանիլ, որովհետև կըսեսին թե իր վաղամեռիկ աղջկան մահեն վերջը, երբեք թերթ մը չէր կարդար: Բարեկամ մը գայն ցույց տվեր էր իրեն, և բարեկամուհին մը բերավ ինծի տեսակցության մը հրավերը:

Կիրակի օր մըն էր, երբեք չափաի մոռանամ: Ծաղիկ հասակի բոլոր ավյուսն վերածնած կզգայի իմ մեջս, և մանկության երկչոտություններով կը բաբախեր սիրտս, երբ գարկի իր տան դուռը: Առանձին էի, կը հուսայի առանձին գտնել գինքը: Շատ խոսքեր ունեի իրեն, ինչպես հին մտերիմ մը, որ տարիներով օրորած էր սիրտս իր տաքուկ զգացումներով և անուշ, շատ անուշ պատկերներով:

Հուզված ելա սանդուխեն վեր, ու նախասենյակէ մը մեջ բազմությամբ լեցուն, ուրկէ բացակաէր տան տիրուհին: Տյուսար փաշան ընդունեց գիս, և ծանոթացնել տվաւ այցելությունս տիկինին:

Հագիվ ներկայացման ձևակերպությունները ավարտեր էին, երբ տիկին Տյուսար ներս մտաւ սրահեն, և իր առջին ժպիտով բոլոր երկչոտությունս փարատեց: Սներ հագած էր, գլուծը սև ժանյակով քողարկված որուն տակեն գորշ մագեր կը խորհրդի աղվոր ճակատը կը շրջանակեին կիսովի: Դենքին անայլալ տժգնության վրա տրտմությունը հոգնած բան մը կը դներ, իր ձայնը դաշն, երկար հագներգութենէ մը ետքը՝ բեկած շեշտով կը հասներ կարծես:

Խոսակցությունըսկսաւ ֆրանսերեն: Բոլոր հյուրերը եվրոպացի էին, երիտասարդները, օրիորդներ, տիկներ, ծերունիներ, որոնց ամենուն սիրուն խոսք մը, սրամիտ բառ մը, սրամիտ բառ մը ըսելու ժամանակ կը գտներ, սքանչելի

Ֆրանսերենով մը, մինչ իմ քովս նստած, հետս անցայալ հիշատակներու վրա կը խոսեր հայերեն, ու քանի կը խոսեր, կը կերպարնափոխվեր, իր աչքերուն մեջ կը վառեր հուրքը հանճարին, ձայնին ելեւէջները անսոր թրթռումներով կը հնչեին ջինջ, իր շարժումներն աշխույժ, փութկոտ ու վայելուչ, զինքը կ'երիտասարդացնեին: Ճակտի հագվագյուտ կնճիռները կը պարզվեին, ու հիմա թանձր սրահակներու մթնշաղի մեջ՝ դեռահաս կին մը կ'երևար ինձի անդիմադրելի հրապույրներով, հեզնող շրթունքով, իր վիճարանողի անստգյուտ հատկությամբ, որ բոլոր սրահին կը սիրապետեր: Գլուխը վեր բռնած, հասակը մեծցեր էր, և դեմքը կը ճառագայթեր:

Ու հիացնումն հիացնում, զարմանքն զարմանք կ'անցնեի, տեսնելով թե ինչպես կը հաջողեր ամբողջ հյուրերը գոհացնել, բոլոր բազմությունը զբաղեցնել, երբ իրապես ինձնով կ'զբաղվեր:

Ու նյութն նյութ կը թռչկոտեր շնորհալի ուստումներով մինչև եկավ հասավ իր հոգին գրավող բուն նյութին, ու խոսելով իր վաղամեռիկ աղջկան վրա, սկսավ բացատրել ինձի թե կը սիրեր առանձին ապրիլ իր հիշատակներուն հետ, թե տանը մեջ իր տրիսինն նվիրվատ տաճար մը ուներ, ուր կերթար աղոթելու անոր պատկերին առջև, ժամերով, օրերով անդադար: Եվ այս նյութի հետ կը փոխվեին նորեն իր աչքերուն, այտերուն, ձայնի արտահայտությունը, այլապես գեղեցիկ, սրտի մորմոքներու ցուացումով գեղեցիկ, առանց հպտանքի, առանց ձևակերպության:

Որքան կը գմայլելի իր վրա, այնպես պառզ, բնական տեսնելով դինքը իր ներշնչումներով մեջ, և այնքան ալ ազնիվ:

Այդ տաղանդավոր կինը, առանց արջուղարդի արվեստականության, գիտեր գերազանցորեն վայելուչ ըլլալ, իր հոգին ու մտքին ուժով միայն: Իր ռոմանթիք գաղափարներովը որքան վեր կը գտնեի զինքը փարիզյան իրապաշտ վեպերուն ծաղկագարդ հերոսուհիներեն, որոնք իրենց զգեստներու հետ կը մերկանան իրենց հրապույներեն: Եվ իր ձայնը լսելով, զինքը դիտելով, կը խորհեի, թե այդ անգուգական կինը ինչ պիտի ըլլար իր ընտանիքին կյանքին, իր մայրական սիրույն մեջ:

Հիմակ կը հասկնալի կնոջ գերին, կնոջ գերին, կնոջ պաշտոնին, կնոջ բարձր կողման վրա իր ըմբռնումները: Այդպես պետք է ըլլար, երբ ինք իր վրա կը դատեր ուրիշները: Իրեն համար, կյանքը՝ պարտականության, սիրո և մտային բարձրագույն հաղորդակցության հանդիսավոր մըն էր, ուր ապրեցավ իր գաղափարներուն, իր գգացմանց և իր վշտերուն մեջ դալարվելով, այրելով, ա՛լ ավելիագնվացավ՝

Իր միտքը հասարակ միտք չէ, ոչ ալ կյանքը հասարակ կյանք. ինքը հացի կամ փառքի համար գրող մը չէր, և իր կնոջական արժանապատվությունը պահեց, ոտքերուն տակ հարուցված վայրահաշտությանց երբեք չգիշելով պատասժանել: Իր հոգին գթությանը լեցուն իր սեռին նկատմամբ, գրեց անոր համար, խոսեցավ անոր համար, գործեց անոր համար դպրոցասեր տիկնանց գլուխը անցնելով. կնոջ տխուրք վիճակը իր մտքի լրկանքն էր. կը տառապեր տեսնելով աղքատ կիներ, լքյալ կիներ, նխաբված կիներ, ինկած կիներ: Հողիի և մարմնի բոլոր հանցանքները անոր՝ կը տանքէին զինքը իր բարոյական բարձրության մեջ, ուր չինն կրնար հասնիլ մոլության տվայտանքները:

Կը հիշեն հոպս անգլացի իմաստասներին սա տեսակ մեկ գաղափարը, թե «Գթությունը մեր անձին նկատմամբ ազետքի մը վախն է ուրիշներու դժբախտությունենն առջև եկած»: Թերևս ճշմարտություն մը ըլլա ասիկա, և այս պատճառով է, որ գերագանցապես սքանչելի կը գտնեն տիկին Տյուսարը իր անշահախնդի կարեկցության մեջ:

Միակ գգացում մը, միակ հրայրք մը, միակ վիշտ մը կրցավ հաղթել այդ հզոր գգացման. մայրությունը: Իր մեջ, մայրը կնոջն և գրագետն ավելի զորավոր եղավ: Սիրել իր աղջիկը ամեն բանն վեր, զոհեց անոր, ինչ որ ուներ ի մեջ բարձր ու գեղեցիկ, և երբ ամեն բան ամփոփեց անոր վրա, իր հոգիին բոլոր ազնվությունները, իր արվեստին բոլոր դյութությունը, իր մտքինբոլոր գեղեցկությունը և իր սիրույն բոլոր հրաշալիքը, մահը եկավ իր գիրկն առավ տարավ իր Տորինը, և Տորինն ալ իր հետ տարավ ամեն, ինչ որ տված էր իրեն:

Իր տայալ և անտիպ երկերուն մեջ ի՛նչ հուզյալ շեշտերով, ի՛նչ գորովոտ երանությամբ կը խոսի հեք մայրը այդ մեծ սիրույն վրա: Ի՛նչ սրտառու զուրգուրանքով, ի՛նչ ամճառ պաշտումով մը կը պարուրե իր աղջիկը այդ ջերմիկ

աղապատանքին մեջ: Արտահայտելու համար բոլոր բանաստեղծությունը իր գործվին, ֆրանսերեն ձեռագրեն կը թարգմանեն հետագա տողերը, և նույնությամբ կը դնեն նաև օրոր մը, որուն, ինչպէս ինքը կ'ըսէ, եղանքակ մը հորինած կ'երգեր եղեր աղջկանը օրորոցին քով, և զգոր երգեց մինչև մահ, ավա՛ղ, անոր նվիրած տաճարին մեջ իր խարտյաշ Տորին հավիտենական քունը օրորելու համար:

ՏԻԿԻՆ ՏՅՈՒՍԱԲԻ ՕՐԱԳՐԵՆ

«Տորինս այսօր իր տասերկուերորդ ամսը թևակոխեց: Առաջիկա ամսուն տարւ մը պիտի ըլլա: Ո՛վ սիրտս, քո մեջդ հորդող սիրո օվկիանոսեն քանին մը շիթ կաթեսուր: Սիրո ամեն ձայն աստվածային, և ինչ որ աստվածայօին է, հավիտենական է: Խոսե՛, ուրեմն, ո՛վ սիրտս, վասնզի քու ձայնդ չի մեռնիր: Դուն, Տորին, որ երկնածիծաղ կը ժպտիս ինծի, որ կը կարկառես աղվոր թաթիկդ գիս քեզի քաշելու համար, դուն մանկիկ, երբ խելլահաս ըլլաս, կարդա՛ այս տողերը մտաամփոփումը, և պահե՛ զանոնք գրոշմելով մաքուր հոգվույդ խորը: Իցի՛վ, թե Աստված օրհներ քեզ խանձարուրիդ մեջ, և մեծնայիր դաշտերու ծաղկին նման, չքնաղ և բուրումնավետ հավիտենականին շունչին տակ»: